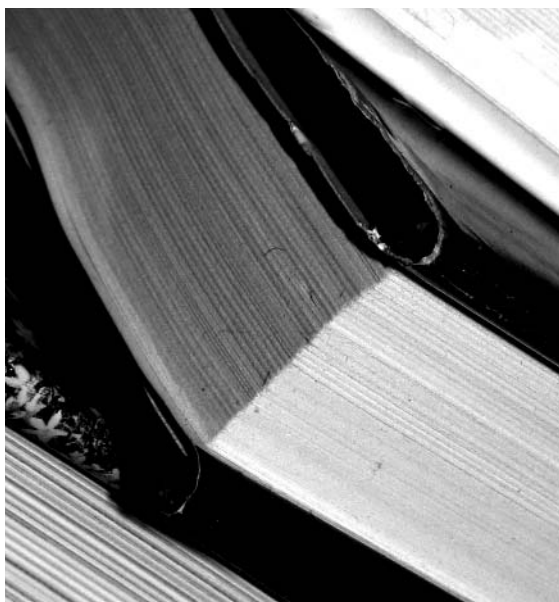

Dossier

La política d'informació a Catalunya: anàlisi i situació actual

**Les biblioteques especialitzades i els centres de documentació:
situació en el sistema bibliotecari català i línies de futur**

Les biblioteques especialitzades i els centres de documentació: situació en el sistema bibliotecari català i línies de futur

Maite Cuende

Biblioteca de Catalunya · <mcuende@bnc.cat>

Resum

La situació de les biblioteques especialitzades i dels centres de documentació a Catalunya és difícil de definir, ja que hi ha un important desconeixement de quins centres pertanyen a aquesta categoria i de quines són les seves característiques. És una tipologia de centres sobre la qual no s'ha fet una acció institucional com la que va portar a organitzar el sistema de lectura pública o les biblioteques universitàries. Aquesta quantitat indeterminada de centres, de diverses titularitats públiques i privades, tenen un origen, una història, uns fons, uns serveis, uns usuaris i uns objectius molt diferents. El repte que se'ls presenta és la integració plena al sistema bibliotecari de Catalunya i, per això, és necessari planificar accions conjuntes i establir les directrius que els facilitin assolir els objectius comuns al sistema bibliotecari.

Paraules clau:

Biblioteques especialitzades; centres de documentació; sistema bibliotecari de Catalunya.

Las bibliotecas especializadas y los centros de documentación: situación en el sistema bibliotecario catalán y líneas de futuro

Resumen

La situación de las bibliotecas especializadas y de los centros de documentación en Cataluña es difícil de definir, ya que hay un considerable desconocimiento sobre qué centros pertenecen a esta categoría y sobre las características que tienen. Es una tipología de centros sobre la que no se ha llevado a cabo ninguna acción institucional como la que llevó a organizar el sistema de lectura pública o las bibliotecas universitarias. Esta cantidad indeterminada de centros, de varias titularidades públicas y privadas, tiene un origen, una historia, unos fondos, unos servicios, unos usuarios y unos objetivos muy diferentes. El reto que se les presenta es la plena integración en el sistema bibliotecario de Cataluña y, para lograrlo, es necesario planificar acciones conjuntas y restablecer las directrices que faciliten que logren los objetivos comunes al sistema bibliotecario.

Palabras clave:

Bibliotecas especializadas; centros de documentación; sistema bibliotecario de Cataluña.

Special libraries and documentation centers: situation in the Catalan library system and future prospects

Abstract

It's not easy to define the situation of special libraries and documentation centers in Catalonia, because it's not clearly defined which centers belong to this category and their main features. Unlike public or university libraries, for this kind of centers there has never been an institutional action, in order to organize them as a whole system. These undetermined number of centers, both public and private, have different origin, history, services, users and goals. They have to face up to the challenge of their full integration within the Catalan library system and its common goals; in order to achieve this it is necessary to plan joint actions and to establish guidelines.

Key words:

Special libraries; documentation centers; Catalan library system.

A data d'avui, ningú no pot accedir a la informació sobre totes les biblioteques especialitzades de Catalunya perquè no hi ha un directori complet d'aquests centres.

1. Què són les biblioteques especialitzades i el centres de documentació?

Si sintetitzem les diferents definicions que es troben en obres de referència, s'aconsegueixen les definicions següents:

- *Biblioteca especialitzada*: biblioteca formada per obres d'una única disciplina o branca del coneixement, que forma part de l'estructura d'una entitat, administració o organització per a satisfer les necessitats informatives del seu personal per assolir els seus objectius.
- *Centre de documentació*: organisme o agència que rep, processa, preserva, resumeix i indexa publicacions, normalment d'una única disciplina o branca del coneixement, i genera i distribueix butlletins, bibliografies i treballs de recerca documental.
- *Biblioteca de recerca*: biblioteca que selecciona i conserva una extensa col·lecció de fons relatius a una disciplina, tant fonts primàries com secundàries, per a satisfer les necessitats informatives dels investigadors.

Les tres tipologies coincideixen en l'especialització temàtica, però s'estableixen diferències segons la seva estructura organitzativa (si formen part d'una organització o són un organisme independent), els serveis que ofereixen i el seu grau d'exhaustivitat.

A Catalunya hi ha un conjunt de centres que s'autodenominen *biblioteques especialitzades*, *centre de documentació*, *biblioteques de recerca*, *mediateques*, *centres documentals*, *centres d'informació i documentació*, *àrees de documentació*, etc. En rea-

litat, la majoria són híbrids que tenen característiques de les tres tipologies descrites. En aquest article no es faran diferenciacions entre uns i altres i s'englobaran sota la denominació de *biblioteques especialitzades*.

Les característiques de les biblioteques especialitzades, són, segons Gómez Hernández:¹

- tipologia i tractament dels documents
- usuaris amb una formació elevada i requeriments d'informació molt exigents
- professionals bibliotecaris amb formació específica en l'àmbit temàtic
- funcionament actiu (proactiu, en realitat) i especialització continuada
- alt grau d'automatització
- petites dimensions de la col·lecció, espai i personal

En l'apartat de funcionament actiu s'ha de destacar que dins d'aquest concepte s'inclouen els serveis als usuaris, que són molt complets i inclouen la difusió selectiva de la informació, el servei d'obtenció de documents, l'elaboració de subproductes per comanda o que s'avancen a les peticions dels usuaris o l'accés a bases de dades i als documents primaris, entre d'altres.

També hi ha una característica molt important que han de tenir les biblioteques especialitzades que estan integrades en una organització: el coneixement profund de l'estructura, la missió, els objectius i els procediments de l'entitat a la qual donen servei. Per la seva part, l'organització ha de reconèixer la biblioteca especialitzada com una de les seves peces clau per a l'assoliment de l'excel·lència.

1. J. A. Gómez Hernandez, *Gestión de biblioteca* (Múrcia: DM. 2002).

1.1. Quin és el seu origen?

Quina és la gènesi de les biblioteques especialitzades, com es creen? La situació perfecta, que sens dubte es dona en certs casos, és la de l'organització que avalua les seves necessitats informatives, planifica la creació de la seva biblioteca especialitzada, i li assigna els recursos per oferir els serveis necessaris. Però hi ha altres formes. L'experiència fa pensar que a l'administració pública les decisions tenen tendència a completar cicles o regir-se per la llei del pèndol. En un primer moment, l'organització genera un fons documental imprescindible (físic o virtual), ja que dona suport a la presa de decisions. Aquest fons creix i comença a fer-se evident la necessitat d'organitzar-lo. A continuació acostuma a haver-hi una voluntat d'organitzar racionalment els recursos i la conseqüència és la creació de la biblioteca o centre de documentació. Se li assignen recursos segons el criteri de la unitat administrativa que l'origina i a la qual donarà servei. Les biblioteques especialitzades comencen a oferir serveis i a satisfer (o no) les necessitats informatives dels seus usuaris. A partir d'aquí hi ha dues possibilitats: pot créixer (amb la millora dels seus recursos, la renovació dels serveis o l'increment de la seva eficiència) o pot estancar-se, deixar de donar resposta a les noves necessitats i dedicar-se a una feina rutinària allunyada dels objectius de l'organització.

Sigui com sigui, si bé en el segon cas és més comprensible, els avatars de l'entitat superior poden portar a prendre la decisió que el manteniment d'una biblioteca no és una necessitat estructural. En aquest cas, la biblioteca es desfà, se cedeix a una altra institució, o queda reduïda a la mínima expressió sense capacitat d'oferir serveis especialitzats. En aquest punt, les àrees i les seccions, que continuen necessitant documentació per accedir a la informació, comencen a generar un nou fons que serà necessari organitzar.

1.2. Les associacions

L'agrupació tradicional de les biblioteques especialitzades ha estat per temàtica: quan col·laboraven solia ser amb biblioteques especialitzades en un mateix camp del coneixement. Actualment, hi ha en marxa projectes que comencen a organitzar la cooperació també d'acord amb la tipologia de l'organització a la qual donen servei, amb independència de l'àrea d'especialització de les diferents biblioteques implicades.

En l'àmbit de l'associacionisme professional és important destacar la presència de les biblioteques especialitzades a l'IFLA i l'existència de la Special Libraries Association (SLA).

La divisió II de l'IFLA està dedicada a les Special Libraries. Actualment s'està treballant en la redacció d'unes *Recommendations and best practices for libraries of government departments* amb l'objectiu d'establir uns procediments i unes bones pràctiques comuns per a la gestió i la difusió de la informació entre els responsables de la presa de decisions, els treballadors de l'administració i el públic en general. La versió 3.0, encara no definitiva, està publicada al web de l'IFLA.

La SLA, amb més d'onze mil membres a 75 països, ha publicat un document sobre les competències per als bibliotecaris especialitzats del segle XXI. Descriu detalladament quines són les habilitats informacionals i els coneixements, així com les actituds necessàries en un professional per arribar a ser un bon bibliotecari especialista. Entre d'altres aspectes, destaca la necessitat de fer una avaluació continuada dels serveis i de tenir capacitat per a preveure les futures necessitats i anticipar-se a la seva aparició. L'equip professional de les biblioteques especialitzades és la peça clau en els resultats globals d'una avaluació de la qualitat del servei.

1.3. El posicionament de les biblioteques especialitzades dins de l'organització

Una dada bàsica que només es pot conèixer d'un nombre molt reduït de biblioteques especialitzades és el grau de reconeixement de la pròpia biblioteca dins de l'organització. Es tracta d'una qüestió fonamental. Si no es dona, les decisions que es prenen relatives a la biblioteca especialitzada poden entorpir el compliment de la missió d'aquesta.

Pot passar per la reducció o la desaparició dels recursos dedicats, la pèrdua de personal, d'espai, de fons i de serveis. La inestabilitat dificulta la identificació de les necessitats dels usuaris i la seva satisfacció i genera un cercle viciós: si l'usuari no satisfà les seves necessitats informatives, ha de trobar la informació per altres vies. Això fa disminuir la consulta a la biblioteca i aquesta sembla cada vegada més prescindible, se'n retallen els recursos i pot arribar a desaparèixer. Les dades fetes públiques per algunes biblioteques especialitzades sobre el reconeixement per part de l'organització acostumen a ser molt bones. Es tracta de biblioteques especialitzades integrades perfectament en l'estructura organitzativa i considerades imprescindibles per a l'assoliment dels objectius corporatius. Però s'ha de tenir en compte que aquests exemples no permeten fer una generalització sobre la qüestió: les biblioteques especialitzades que fan difusió de les seves experiències en aquest camp ho fan perquè estan orgulloses de l'èxit aconseguit.

1.4. Treball en xarxa i cooperació

Una característica de moltes persones responsables de biblioteques especialitzades és que comparteixen un prejudici davant les xarxes de biblioteques. Tenen la idea preconcebuda que el concepte de xarxa de biblioteques i altres projectes col·laboratius són per a biblioteques públiques, de fons generalista i obertes a un públic no especialista. La justificació clàssica i recurrent és: «els meus fons/usuaris/serveis/objectius són molt diferents als d'altres biblioteques especialitzades».

Una variant d'aquest argument és la idea que només poden treballar en xarxa les biblioteques que depenen d'una mateixa jerarquia, com és el cas dels centres que pertanyen a una universitat. En aquest cas, la justificació sol ser: «els nostres caps no ens deixaran canviar els nostres procediments per adaptar-los als d'una xarxa». En aquests casos, la singularitat es considera un argument per a mantenir l'aïllament.

Les biblioteques especialitzades i de recerca són singulars, però això no implica que no puguin integrar-se en accions cooperatives amb l'objectiu de desenvolupar una política bibliotecària d'abast nacional.

2. Situació a l'Estat espanyol

Abans d'exposar la situació de les biblioteques especialitzades catalanes, és útil conèixer quines accions s'estan portant a terme en altres comunitats autònomes o amb un abast estatal.

A Andalusia hi ha la Red de Centros de Documentación y Bibliotecas Especializadas, promogut des de la Junta de Andalucía. És un projecte per a la construcció de la xarxa de biblioteques especialitzades de l'administració autonòmica. Encara està en la fase de definició de l'estructura i de les funcionalitats que ha de tenir la xarxa, però l'objectiu és incidir en tots els aspectes de cada biblioteca participant per assegurar una col·laboració en la millora dels serveis finals a l'usuari.

A Astúries, el Sistema de Información en Red de Asturias (SIDRA). És un sistema de gestió de la documentació i de la informació integral per a l'administració autonòmica del Principat, integrat en el projecte d'implantació de l'administració oberta. Té com a objectiu donar accés a la ciutadania a la informació de valor afegit dels centres de documentació de l'administració i donar suport a la gestió i a la presa de decisions per part de l'administració. Les biblioteques governamentals asturianes comparteixen procediments, línies d'actuació i objectius, definits per portar a terme de la manera més efectiva possible la seva funció dins de l'administració.

A la Comunitat Valenciana hi ha el Portal de la xarxa de biblioteques especialitzades de la Generalitat Valenciana, que permet l'accés a les dades de 24 biblioteques i al catàleg de deu d'aquestes, a més de donar accés al *Catàleg Col·lectiu de les Biblioteques Especialitzades de la Generalitat Valenciana*, on es poden consultar conjuntament els deu catàlegs.

En l'àmbit estatal, el Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) manté una xarxa de centres d'investigació a tot l'Estat. Això comporta la gestió i la coordinació de les seves biblioteques de recerca i el compromís de garantir l'accés a la informació a la comunitat acadèmica i investigadora. Hi ha altres xarxes, com la de les biblioteques judicials del Consejo Superior del Poder Judicial, o la dels consells de treball, econòmics i socials de l'Estat i de les comunitats autònomes.

També, amb un abast estatal, hi ha en funcionament associacions i grups de professionals especialistes en un àrea del coneixement, organitzats per a fer de fòrum i per intentar establir criteris i procediments comuns. Organitzen activitats, planifiquen formació, donen suport a les institucions i difonen les accions de gestió de la informació que es porten a terme en el seu àmbit mitjançant la presència en fòrums professionals. Algunes d'aquestes agrupacions i associacions són les dels professionals de la informació especialitzats en art, arquitectura, esports, dones o música.

Per tant, es veuen dues línies clares d'actuació: d'una banda, l'administració intenta coordinar les biblioteques de la seva titularitat, ja siguin governamentals o dependents d'organismes de titularitat pública, com els museus. De l'altra, les biblioteques especialitzades en un mateix camp del coneixement inicien i mantenen programes de cooperació.

3. Situació actual i estat de la qüestió a Catalunya

A Catalunya hi ha centres de documentació i biblioteques especialitzades que depenen d'una gran varietat d'organitzacions: administració pública, col·legis oficials, arxius, ateneus, associacions, fundacions privades, museus, empreses, centres d'estudis locals, etc. També hi ha les biblioteques dels centres d'ensenyament superior no universitari (conservatoris, escoles oficials d'idiomes, escoles de disseny, de teatre, etc.), que si bé poden constituir una categoria per si mateixes, comparteixen moltes característiques de les biblioteques especialitzades, principalment perquè tenen la funció de donar suport a la recerca.

Les biblioteques especialitzades a Catalunya es regulen als articles 5 i 45 de la Llei 4/1993, de 18 de març, del Sistema Bibliotecari de Catalunya.

Històricament no hi ha hagut una política global, una visió panoràmica que permetés definir el rol de les biblioteques especialitzades en l'entorn bibliotecari i de recerca català.

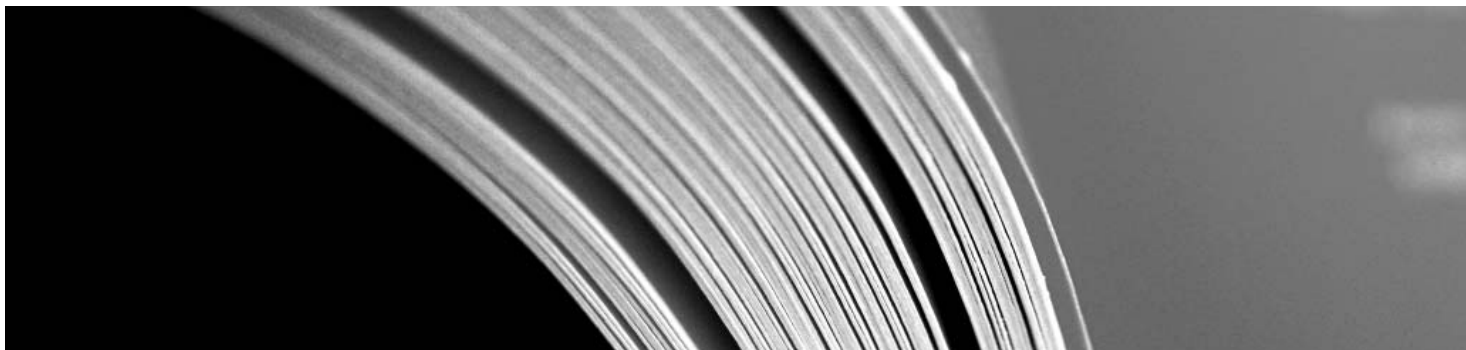
Les iniciatives portades a terme han estat aïllades i adreçades a conjunts reduïts de biblioteques especialitzades, relacionades entre si per dependència orgànica (biblioteques governamentals, CSIC) o per àmbit d'especialitat (biblioteques de museus d'art, biblioteques judicials).

Tothom que conegui o utilitzi els serveis de més d'una biblioteca especialitzada catalana pot veure que solen ser molt diferents entre elles. Les diferències no són només pel seu camp d'especialitat, sinó per dimensions, serveis que ofereixen o tipus d'organització interna. El que es pot assegurar és que, ara mateix, ningú no pot accedir a la informació sobre totes les biblioteques especialitzades de Catalunya perquè no existeix un directori complet d'aquests centres.

Un exemple de la dificultat que hi ha en localitzar les biblioteques especialitzades que hi ha a Catalunya es troba al web del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya. Es pot accedir a un directori selectiu de webs de biblioteques especialitzades en el qual hi ha 44 adreces ordenades per especialitzacions. Si es té en compte que només a la Generalitat de Catalunya hi ha 110 biblioteques especialitzades, es pot arribar a la conclusió de que potser aquests 44 centres són una representació escassa de la realitat de les biblioteques especialitzades en el nostre país.

Un altre directori és el de la Biblioteca Nacional de España, que identifica 371 biblioteques especialitzades a Catalunya. Però si es fa la cerca per biblioteques especialitzades en arxivística o en art, no surten algunes de les biblioteques d'aquesta temàtica que formen part de la Xarxa de Biblioteques especialitzades de la Generalitat (Xarxa BEG).

Segons les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), l'any 2004 hi havia 337 biblioteques especialitzades, dada que representa el 40 % del total de centres del territori. El mateix any, l'Institut Nacional de Estadística (INE) identificà 340 biblioteques especialitzades. L'Idescat disposa del directori dels centres als quals distribueix els qüestionaris per aconseguir les dades estadístiques bianuals, però no l'ha publicat a través del web ni a

En un futur, possiblement dins d'aquesta legislatura, està prevista la creació de serveis de suport d'abast nacional adreçats a les biblioteques especialitzades, dins de la Subdirecció General de Biblioteques de la Generalitat de Catalunya.

l'edició impresa. Però aquestes dades les podria compartir amb qualsevol organisme que intentés crear el cens de les biblioteques de Catalunya.

Les diferències de dades numèriques entre tots tres directoris (371, 337, 340) poden ser conseqüència de l'aplicació de criteris diferents a l'hora d'identificar una biblioteca especialitzada, o simplement que cap dels tres no està complet. Fins que no es faci un cens de les biblioteques especialitzades, les dades no seran absolutament fiables.

Fer i publicar un inventari de centres de documentació, de biblioteques especialitzades i de recerca és una feina pendent. Podria aprofitar-se la feina que ja ha fet l'Idescat, mantenint el directori de centres inclosos a l'estadística de biblioteques, i complementar-lo amb dades provinents de les altres fonts. Amb independència de les eines utilitzades, aquest ha de ser el primer pas per donar a conèixer la situació, ja que són moltes dades les que s'ignoren:

- Quines biblioteques especialitzades hi ha a Catalunya?
- En quines àrees del coneixement estan especialitzades i quina és la seva titularitat?
- Quins són els seus fons, els seus recursos i els seus serveis?
- A quins col·lectius donen servei?
- Quina és la seva situació actual i en quins projectes estan treballant?

Actualment, per causa d'aquesta situació de desconeixement, només es pot entendre de manera parcial el panorama de les biblioteques especialitzades a Catalunya. Amb les dades que hi ha a l'abast es constata que hi ha grans biblioteques especialitzades, ben equipades en fons i infraestructures, amb bons serveis, personal preparat i eficient, amb una comunitat usuària assídua i que gaudeixen del reconeixement de l'organització a la qual pertanyen. I aquestes coexisteixen amb biblioteques especialitzades sense fons ni recursos per a oferir serveis mínims i que, com a molt, sobreviuen o semblen abocades a desaparèixer. En quina proporció? És impossible saber-ho.

Iniciatives i projectes actuals

En aquest panorama amb moltes zones fosques i desconegudes, destaquen algunes iniciatives que afecten biblioteques especialitzades i indiquen quin pot ser el futur d'aquesta tipologia de centres. Molt breument es poden mencionar:

- *Catàleg Col·lectiu de les Universitat Catalanes (CCUC)*: 40 institucions, que no són membres del CBUC, són biblioteques especialitzades que comparteixen catàleg i tenen accés a alguns programes, com el préstec interbibliotecari o la base de dades de sumaris.

- *Xarxa Biblioteques especialitzades de la Generalitat*: des de l'any 1998, amb el suport de la Biblioteca de Catalunya, un conjunt de biblioteques especialitzades de la Generalitat (actualment 35) col·laboren amb la missió d'oferir serveis especialitzats de recerca i de suport a la recerca, donar suport a la presa de decisions dels poders públics, a més de ser dipositàries de la memòria de l'administració i oferir serveis de valor afegit a un ampli col·lectiu ciutadà. Es tracta del primer projecte per a compartir recursos i homogeneïtzar el funcionament i els procediments de les biblioteques especialitzades dependents de l'administració de la Generalitat. Les BEG comparteixen un catàleg, han establert procediments comuns i han trobat solucions úniques per a problemes compartits per totes elles.

- *Xarxa de Biblioteques d'Art*: iniciada des de la Direcció General de Promoció Cultural de la Generalitat de Catalunya amb la unificació dels catàlegs de la Biblioteca General d'Història de l'Art del MNAC, la Biblioteca del MACBA i el Centre de Documentació d'Art Contemporani Alexandre Cirici. Hi ha un projecte de cooperació però encara no s'ha desenvolupat plenament.

- *Xarxa de Biblioteques Judicials de Catalunya*: consta de 14 centres i una unitat coordinadora. Forma part de la Red de Bibliotecas Judiciales Españolas, amb la qual comparteix el *Catálogo Colectivo de Bibliotecas Judiciales*, del Consejo Superior del Poder Judicial. La seva missió és solucionar satisfactòriament les necessitats d'informació i documentació de l'administració de justícia a Catalunya. Ofereixen serveis d'informació, documentals i bibliogràfics a l'administració de justícia a Catalunya. Estan especialitzades en dret i en jurisprudència, però cada biblioteca ho està específicament en les àrees jurídiques del jutjat al qual donen servei.

- *Xarxa de les biblioteques del CSIC a Catalunya*: formada per les dotze biblioteques especialitzades que pertanyen a centres propis del CSIC o resultants d'un conveni específic entre el CSIC i una universitat catalana. Aquests convenis determinen les singularitats en matèria de personal, pressupost, fons, catalogació i titularitat de les biblioteques. Les biblioteques que depenen de centres

del CSIC a Catalunya formen part de la xarxa estatal de més de 100 centres que comparteixen un catàleg amb més d'1.500.000 registres.

A més d'aquestes xarxes, hi ha d'altres iniciatives per la cooperació entre professionals especialitzats. Els grups de treball del COBDC en són un exemple, ja que serveixen d'espai de debat per a bibliotecaris amb interessos temàtics concrets i de fòrum per a intercanvi d'experiències, organització d'activitats i projecció cap a la resta de la comunitat de gestors de la informació. Alguns dels més orientats cap a les biblioteques especialitzades són els grups de treball de Biblioteques d'Art i de Documentació Musical.

Per exemple, el Grup de Documentació Musical ha iniciat el projecte de crear un directori de recursos documentals de música a Catalunya. L'objectiu de la primera fase del projecte és disposar d'un directori on localitzar les persones i les entitats de Catalunya que posseeixen, o poden posseir, un fons de música (manuscrita, impresa o enregistrada) o sobre música. Aquesta feina s'ha fet parcialment al llarg del temps, però no existeix un directori de totes les entitats i particulars que posseeixen documentació musical. La intenció del Grup és publicar aquest directori i mantenir-lo actualitzat. Això seria un primer pas per a identificar les biblioteques especialitzades en música i començar a dissenyar estratègies de col·laboració.

En general, les iniciatives, tant entre institucions (xarxes) com entre professionals (grups de treball), tenen l'objectiu de cooperar i de compartir experiències i recursos, i de dissenyar solucions.

4. Reflexions al voltant de les biblioteques especialitzades a Catalunya

És important aclarir que la panoràmica descrita a continuació és la conseqüència d'una interpretació personal de la situació general de les biblioteques especialitzades i està basada en una experiència personal amb algunes d'elles. No es podrà conèixer la realitat fins que no es faci un inventari de les biblioteques especialitzades, un directori que permeti identificar, localitzar i recollir dades de cadascuna d'elles i avaluar-les en conjunt.

Quan s'analitza si les biblioteques especialitzades de Catalunya compleixen les característiques estàndard ja mencionades, el resultat és el següent:

Tipologia i tractament dels documents:

- Tipologia: en general, procuren mantenir un alt nivell de coherència temàtica dels fons i inclouen documents en qualsevol suport. Solen conservar documentació original i literatura grisa generada per l'organització o la pròpia biblioteca: aquests fons donen un alt valor a la col·lecció, ja que l'única manera d'accedir-hi és a través de la biblioteca.

- Tractament: varia molt entre centres. En molts casos el tractament és mínim, ja que no hi ha mesures de preservació i el pro-

cés tècnic es pot limitar a la creació d'un catàleg-inventari que no compleix la normativa internacional de descripció bibliogràfica, creació de punts d'accés ni format. En altres casos és inexistent: una institució afirma tenir una biblioteca especialitzada i en realitat té un nombre indeterminat de documents sense organitzar.

Clients: en general compleixen el perfil i tenen una formació elevada en l'especialitat (acadèmica o no) i un alt nivell d'exigència. Però en molts casos estan desorientats, ja que no coneixen l'existència de tots els centres als quals es podrien adreçar. Els usuaris potencials són els grans desconeguts quan s'intenta fer una estimació de l'impacte que poden arribar a tenir les biblioteques especialitzades de Catalunya si arriben a organitzar-se i es posen a l'abast del públic. En el cas de les biblioteques governamentals i d'entitats, moltes vegades els seus usuaris no coneixen tots els serveis que ofereixen o no saben que poden demanar nous serveis segons les seves necessitats concretes: en aquests casos, el seu nivell d'exigència és mínim i les biblioteques s'infrutilitzen. La formació d'usuaris és un concepte inexistent en aquelles biblioteques més petites o amb menys recursos.

Professionals bibliotecaris amb formació específica en l'àmbit temàtic:

hi ha un important col·lectiu de personal bibliotecari amb formació tècnica bibliotecària-documentalista, amb un alt nivell d'especialització i profunds coneixements sobre l'àrea temàtica de la seva biblioteca. El col·lectiu sol estar molt motivat, fet que es materialitza en un alt nivell de formació continuada i de participació en activitats i fòrums professionals. Però moltes vegades no hi ha professionals bibliotecaris. Hi ha la tradició de fer responsable d'una biblioteca especialitzada un especialista abans que no un tècnic bibliotecari. La figura tradicional del documentalista, que perviu malgrat l'existència de la llicenciatura específica, és la d'un titulat superior que es dedica a la informació i a la documentació gràcies a la formació autodidacta o a cursos d'especialització. Una situació que també es dona és la gestió de la biblioteca per part de personal auxiliar, sense formació en biblioteconomia, en documentació o en l'àrea de coneixement. O, una altra situació també constatada en algun centre, és que la biblioteca està gestionada per un becari sense supervisió, que es renova cada any (en el millor dels casos: en altres poden passar anys entre una beca i una altra).

Funcionament actiu, proactiu i especialització continuada: hi coexisteixen moltes realitats diferents. Des del funcionament basat en la inèrcia i propiciat per l'apatia de l'organització envers la funció de la biblioteca, fins a funcionaments proactius que preveuen les necessitats i proporcionen solucions a problemes informacionals que encara no existeixen. Els serveis oferts poden ser excel·lents o inexistents depenent de la biblioteca. El que també s'ha donat és un comportament inconstant. En casos de canvis en

l'organització, l'entitat o els recursos de la biblioteca, sobretot els de personal, els serveis oferts als usuaris es veuen directament afectats i poden desaparèixer. Això passa per la manca d'una carta de serveis i d'una definició clara dels objectius de la biblioteca. Com que no hi ha un compromís explícit amb el client, en alguns casos les seves necessitats poden quedar al marge de les decisions que afecten la biblioteca.

Alt grau d'automatització: es dona en les biblioteques especialitzades que formen part de xarxes i en les que tenen unes dimensions més grans i un pes important dins de les seves organitzacions. A més, poden participar en programes de subscripció a recursos electrònics, de dipòsits digitals o de bases de dades de sumaris. Altres tenen catàlegs locals en programaris de gestió de bases de dades, o apliquen recursos d'ofimàtica per a crear i mantenir petites bases de dades locals i un control del fons. Un tercer grup no està automatitzat de cap manera. En general, són il·localitzables a través d'internet, ja que no disposen de web informatiu ni molt menys ofereixen serveis virtuals o formularis de contacte.

Petites dimensions de la col·lecció, espai i personal: amb alguna excepció puntual.

- Col·lecció: de les biblioteques integrades a la Xarxa BEG, per exemple, només dues tenen més de 50.000 documents, però més de la meitat no arriben als 20.000.

- Espais: són reduïts i, en ocasions, compartits amb altres unitats de la mateixa entitat. Algunes biblioteques no tenen sala de consulta. Normalment només accedeix al fons el personal de la institució i el consulten en el seu lloc de treball, però també poden accedir usuaris externs amb finalitat d'investigació i de recerca. Com que tampoc no fan préstec personal, en aquest cas, el client

extern ha de consultar el fons en les zones de treball intern.

- Personal: malgrat que hi ha alguns centres amb un equip de personal complet, amb diferenciació de personal de referència i el de processament tècnic, la major part dels centres poden tenir dues, una o cap persones. La realitat de la biblioteca sense bibliotecari, sense auxiliar o fins i tot sense becari ni cap persona que hi treballi, és força habitual, sobretot en les biblioteques més petites i en les poc integrades a la seva organització.

Coneixement de l'estructura, la missió, els objectius i els procediments de l'entitat a la qual es dona servei: aquesta característica tampoc no es dona sistemàticament a totes les biblioteques especialitzades. Evidentment sí que està present a les biblioteques amb reconeixement dins de la seva organització, ja que si no fos així no podrien fer la seva feina en consonància amb els objectius globals i no estaria considerada com un valor actiu dins de l'estructura. Però a la pràctica, moltes biblioteques especialitzades no coneixen prou la realitat de la seva entitat, no s'adapten als canvis d'organigrama o d'objectius, no segueixen els plans estratègics per avançar-se a les noves necessitats i cada vegada poden perdre més capacitat de complir la seva funció dins de l'organització.

5. Característiques de les biblioteques especialitzades a Catalunya

Després d'aquesta avaluació de les característiques, basada en l'observació directa i en l'experiència personal amb una quantitat significativa de biblioteques especialitzades, es poden definir alguns trets generals de la situació. Les biblioteques especialitzades a Catalunya majoritàriament posseeixen tots o alguns dels aspectes següents:

- Són petites en espai, en fons i en recursos de personal i de pressupost.
- Els seus fons són molt singulars, en part per un desenvolupament de la col·lecció molt acurat i adaptat a cada especialització, i en part perquè conserven documentació no publicada o amb poca difusió.
- La seva dependència orgànica varia molt, tant dins de les administracions públiques com d'altres entitats.
- No estan organitzades entre si ni amb altres actors del sistema bibliotecari. Hi ha una manca d'objectius, d'estratègies i de procediments comuns.
- Estan aïllades de la realitat d'altres biblioteques en la seva mateixa situació i no disposen d'un marc de referència que orienti en la presa de decisions relatives al funcionament de la biblioteca.
- Tant la biblioteca mateixa com els membres i jerarquies de l'organització en desconeixen la funció dins l'organització. Si no es coneix perquè serveix la biblioteca especialitzada, la institució a la qual dóna servei no la pot considerar una peça clau per assolir els seus objectius i no la valorarà com imprescindible per aconseguir l'excel·lència.
- Són invisibles. Són les grans desconegudes del sistema bibliotecari per altres biblioteques i pels seus usuaris potencials. Han estat ignorades per l'administració durant molt de temps i no han pogut, en general, portar a terme accions col·lectives, excepte en el cas de les xarxes i altres iniciatives molt concretes ja mencionades.
- En general no hi ha terme mitjà amb el personal: poden no tenir

ningú que hi treballi, ser ateses a temps parcial per personal administratiu sense formació especialitzada o tenir tècnics bibliotecaris i documentalistes amb un coneixement enciclopèdic del seu àmbit d'especialització i un alt nivell de motivació. En aquest últim cas, el personal és qui marca la diferència i qui permet assolir l'excel·lència en els serveis.

- Les condicions d'accés són molt diverses: des de l'accés lliure de qualsevol persona que presenti un document identificador, a l'accés restringit només al personal de la institució, passant per totes les possibilitats intermèdies.
- Dins de l'administració pública s'han creat de manera desorganitzada i moltes vegades s'encavallen els àmbits d'especialitat i es produeix la dispersió dels recursos. Moltes de les denominades *biblioteques* en realitat han quedat convertides en dipòsits de documentació, sense organització, sense personal assignat ni capacitat per oferir cap servei.

La gran incògnita de les biblioteques especialitzades de Catalunya és el grau de satisfacció dels usuaris. Com en el cas mencionat abans del reconeixement per part de l'organització, les biblioteques especialitzades que fan difusió del grau de satisfacció dels seus usuaris ho solen fer perquè estan orgullosos de l'èxit aconseguit. Però és que l'experiència demostra que quan una biblioteca especialitzada s'avança a les necessitats i proporciona serveis adaptats a l'exigent col·lectiu d'experts que es dediquen a la recerca, aquest col·lectiu sol reaccionar de manera encomiàstica i agraïda, i manifesta obertament el seu grau de satisfacció.

La constitució de xarxes per a compartir catàleg i recursos, per a establir procediments comuns i que possibiliti l'assignació de personal tècnic de suport comú, és una actuació que permet superar molts dels problemes de la situació actual.

6. Línies de futur

En un futur, possiblement dins d'aquesta legislatura, està prevista la creació de serveis de suport d'abast nacional adreçats a les biblioteques especialitzades, dins de la Subdirecció General de Biblioteques de la Generalitat de Catalunya. Es tracta del primer projecte per a possibilitar el suport integral a les biblioteques especialitzades, independentment de la seva titularitat. És un projecte que demostrarà la voluntat política d'establir, per primera vegada, un sistema bibliotecari de Catalunya on estiguin integrades totes les biblioteques, més enllà de la seva tipologia o dependència administrativa.

El pas imprescindible per a començar a planificar actuacions amb les biblioteques especialitzades és fer un inventari i crear el directori de centres de documentació i de biblioteques especialitzades de Catalunya. Es pot fer per sectors, per tipologies de centres. En aquest àmbit la Xarxa BEG va tenir la iniciativa de publicar el *Directori de les biblioteques especialitzades de la Generalitat de Catalunya*, que recull les dades de contacte dels 110 centres amb aquesta dependència. Aquest directori serà actualitzat periòdicament i servirà com a mitjà per a tenir informades les biblioteques de les activitats que poden ser-los d'interès. També es pot fer el directori, com ja s'ha mencionat, a partir del directori ja existent creat i mantingut per l'Idescat, que es pot contrastar amb la resta d'informació sobre biblioteques especialitzades que hi ha a diferents fonts, com l'Institut Nacional de Estadística, la Biblioteca Nacional, el directori elaborat per la Xarxa BEG, etc.

El marc normatiu ha d'incloure unes directrius marcades pel Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, que estableixin els criteris bàsics d'organització d'una biblioteca especialitzada. Les directrius han de deixar clars conceptes com ara què és una col·lecció documental, com s'ha d'organitzar, com s'ha de definir el col·lectiu usuari, quins són els serveis bàsics que ha d'oferir un centre d'aquest tipus, quina és la tipologia de personal que hi ha d'haver i com s'han de distribuir les tasques mínimes.

Es podrien definir estratègies d'actuació per integrar els fons no organitzats a alguna biblioteca dins de la mateixa organització, per tal que es puguin consultar, o per prendre la decisió de transformar un dipòsit de documents en una biblioteca. Aquest procés

seria equiparable al que van portar a terme les biblioteques de les universitats catalanes quan van integrar les biblioteques dels seminaris a les biblioteques de les facultats. Les directrius també serviran d'orientació per aquells centres que no saben quins són els mínims a complir com a biblioteca especialitzada, sobretot en l'àmbit dels serveis.

En una primera fase, aquestes directrius poden ser distribuïdes entre les 110 biblioteques especialitzades de l'administració de la Generalitat de Catalunya. Amb la supervisió i l'ajut dels serveis de suport d'abast nacional per a biblioteques especialitzades de la Subdirecció General de Biblioteques, es faria una homogeneïtzació de mínims i un seguiment de l'aplicació de les directrius que en una segona fase es poden fer extensives a la resta de centres de Catalunya.

A més d'incidir en la identificació de quantes i quines biblioteques especialitzades hi ha a Catalunya, i de donar directrius per a la seva organització interna, caldrà fer actuacions per a fomentar la col·laboració i la seva integració al sistema bibliotecari català. La planificació d'aquest projecte ha de tenir en compte que en un sistema bibliotecari orientat a l'usuari, la comunicació entre centres és bàsica. És l'element imprescindible per poder establir una cooperació entre centres que poden tenir titularitat privada o dependre de diferents administracions. Des de la Generalitat es poden donar directrius, establir actuacions i proporcionar serveis de suport, però el funcionament del sistema no pot basar-se en l'estructura jeràrquica. És massa complex: les decisions polítiques i de l'administració establiran el model de sistema bibliotecari i el marc normatiu, però les actuacions dins del sistema estaran marcades per la voluntat i les possibilitats de cooperació entre centres.

El treball en xarxa

L'estructuració del sistema bibliotecari en xarxes està definit per l'Acord per a la millora i modernització del Sistema Bibliotecari de Catalunya en el període 2004-2007, aprovat pel Govern de la Generalitat de Catalunya el 20 de juliol de 2004 i que estableix les directrius per a la modernització en profunditat dels diferents components del Sistema Bibliotecari de Catalunya, amb l'objectiu d'afavorir el treball cooperatiu i la creació de serveis bibliotecaris d'àmbit nacional. En el cas concret de les biblioteques especiali-

zades, la constitució de xarxes per a compartir catàleg i recursos, per a establir procediments comuns i que possibilitin l'assignació de personal tècnic de suport comú, és una actuació que permet superar molts dels problemes de la situació actual abans mencionats.

Per a constituir una xarxa és necessari que cada biblioteca participant entengui que la seva singularitat no es veurà afectada. Malgrat les diferències d'especialització, d'estructura o de serveis, hi ha una àmplia àrea de treball i d'interessos comuns als quals es pot fer front més eficientment si es col·labora en xarxa. Moltes vegades caldrà renunciar a hàbits o maneres d'actuar poc normatives, i canviar-los per procediments estàndard. Es tracta d'accions, com per exemple els catàlegs col·lectius o la participació en un programa de préstec interbibliotecari, que permeten homogeneïtzar els procediments i que es tradueixen en una millora de l'eficiència.

En el moment que es coneixen quins centres hi ha, es pot començar a treballar per establir xarxes de biblioteques per àmbit temàtic o per dependència orgànica. Com que l'objectiu final és que totes les xarxes treballin conjuntament i formin part del mateix sistema bibliotecari, la creació de les xarxes i els criteris que es facin servir dependran de les condicions tècniques i econòmiques i des d'on parteix l'impuls de constitució. És a dir, de quina institució assumirà el rol de lideratge en el procés constituït de cada xarxa.

En el procés de creació de la xarxa, s'han de definir els objectius de la xarxa de biblioteques especialitzades. Els objectius haurien de contemplar aspectes com ara:

- **Millorar l'accés** dels usuaris a la informació.
- **Desenvolupar una planificació estratègica** que incorpori mètodes de millora de la gestió interna i dels serveis als usuaris.
- **Unificar** els diferents catàlegs locals en un de sol, adoptar normatives, establir procediments, disposar d'una oficina tècnica comuna per al control de la qualitat del catàleg compartit.
- **Unificar i definir** molt clarament les polítiques d'accés d'usuaris i de préstec interbibliotecari.
- **Definir** els sistemes d'avaluació de la qualitat i de satisfacció dels usuaris.
- **Dissenyar estratègies** de visibilitat per fidelitzar els usuaris habituals, donar-se a conèixer a nous usuaris potencials i difondre els seus serveis.
- **Establir programes** de formació continuada i actualització de coneixements per al col·lectiu professional.

Per treballar en xarxa, les biblioteques necessiten un catàleg comú. En aquests moments, a causa del canvi de sistema que afecta moltes institucions del Sistema Bibliotecari de Catalunya, hi ha un debat sobre el model de catàleg a seguir. Hi ha la possi-

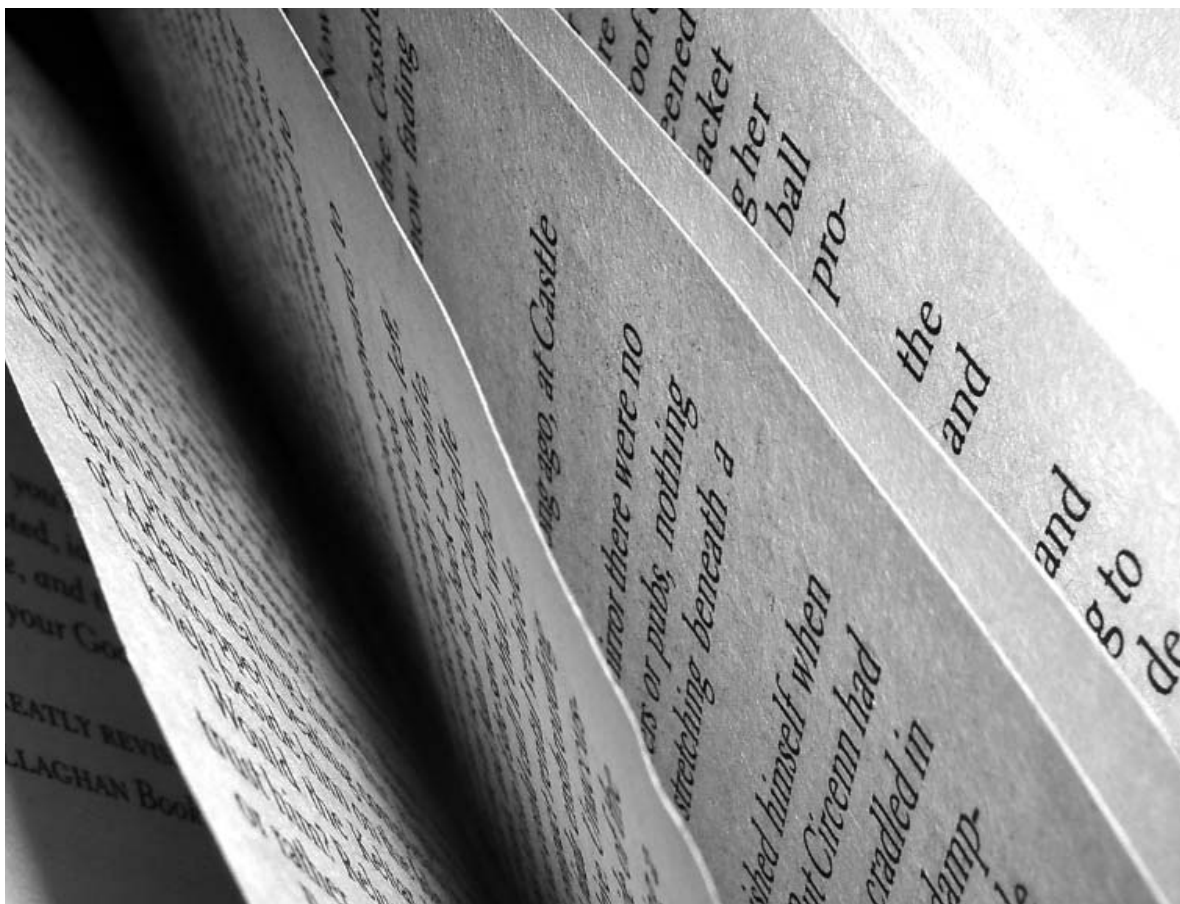
bilitat de mantenir el model que consisteix en catàlegs locals per cada biblioteca o xarxa de biblioteques, i treball en xarxa amb un catàleg col·lectiu. Una altra possibilitat és l'existència d'un únic catàleg compartit, que permeti l'accés diferenciat a la part local de cada biblioteca i que, per tant, proporcioni les utilitats de control de préstecs, control de fons de publicacions periòdiques, subproductes, gestió de la col·lecció, control d'usuaris i proveïdors, etc. La tria d'un model o de l'altre és una qüestió d'arquitectura informàtica i d'arribar a un acord marc nacional. Es tracta d'una decisió que ha de tenir en compte tant la viabilitat tècnica com el cost econòmic de cada opció, ja que si la implementació es fa de correctament no ha de repercutir en la qualitat final del catàleg i dels serveis directament relacionats amb ell.

El treball en xarxa permetrà en els diferents àmbits:

- **Àmbit tècnic:** catalogació, manteniment del catàleg, accions de qualitat dins el catàleg, procediments normalitzats, adquisicions i subscripcions corporatives.
- **Àmbit dels serveis:** procedimentació, oferta de serveis compartits, creació de programes de préstec interbibliotecari, participació conjunta en programes d'abast nacional per la preservació i l'accés a la documentació electrònica.
- **Àmbit del personal:** concretar requeriments de formació i perfils professionals específics i dissenyar programes de formació continuada.
- **Àmbit de la qualitat:** disseny de la carta de serveis i del catàleg de processos, definició i seguiment de plans estratègics, accions de màrqueting i de visibilitat.
- **Àmbit del màrqueting i de la difusió:** accés al catàleg des d'internet, pàgina web comuna on es presenti la xarxa i els serveis disponibles, presència d'enllaços des de webs institucionals i portals de biblioteques i participació activa en fòrums professionals.

A la Xarxa BEG s'estan fent accions en aquests àmbits i l'experiència demostra que hi ha una millora en els serveis gràcies al disseny i a la realització conjunta d'aquestes estratègies. Una eina molt útil per a poder portar a terme els diferents projectes ha estat el *Portal XBEG*, la intranet que ha arribat a ser una zona de treball comú i un espai facilitador de l'intercanvi d'experiències i d'opinions en àrees d'interès comú.

La Subdirecció General de Biblioteques de la Generalitat de Catalunya, dins de la línia d'actuació que l'ha portada a incloure en el seu organigrama un responsable de desenvolupament del Sistema Bibliotecari de Catalunya, i amb el projecte d'establir i de gestionar els serveis nacionals de suport a les biblioteques especialitzades, és qui ha de facilitar la realització de les accions per a incloure totes les biblioteques especialitzades dins del sistema.

7. Accés a les xarxes de biblioteques especialitzades

- *Catàleg Col·lectiu de les Universitat Catalanes (CCUC)*: <<http://ccuc.cbuc.es/vtls24/vtls/catalan/consultabasica.html>> [Consulta: 10/02/2008].
- Portal de la xarxa de *Biblioteques Especialitzades de la Generalitat Valenciana*: <http://www.pre.gva.es/begv/index_v.htm> [Consulta: 10/02/2008]
- Red de Centros de Documentación y Bibliotecas Especializadas (Andalusia) prevista per a l'abril de 2008. [Consulta: 10/02/2008]
- *Sistema de Información en Red de Asturias (SIDRA)*: <<http://sidra.princast.es/opac/action/welcome>>. [Consulta: 10/02/2008]
- *Xarxa BEG*: <<http://beg.gencat.net/vtls/catalan/>>. [Consulta: 10/02/2008]
- *Xarxa de Biblioteques d'Art*: <<http://www.mnac.es/biblioteca/fons-cataleg.jsp?lan=001>>. [Consulta: 10/02/2008]
- *Xarxa de biblioteques judicials de Catalunya*. Red de Bibliotecas Judiciales Españolas: <<http://www.poderjudicial.es/eversuite/GetRecords>>. [Consulta: 10/02/2008]
- *Xarxa de les biblioteques del CSIC a Catalunya*. Red de bibliotecas del CSIC: <<http://bibliotecas.csic.es/>>. [Consulta: 10/02/2008]

8. Bibliografia

1as Jornadas Red de Centros de Documentación y Bibliotecas Especializadas [en línia]. Granada: Junta de Andalucía. Consejería de Cultura, 2007. <<http://www.juntadeandalucia.es/cultura/jornadasredcendoc/>> [Consulta: 10/02/2008].

Acord per a la millora i modernització del Sistema Bibliotecari de Catalunya en el període 2004-2007.

ALVIRA, C. [et al.]. «Xarxa de les biblioteques especialitzades de la Generalitat: reglamentació, planificació estratègica i apostes de futur». En: JORNADES CATALANES D'INFORMACIÓ I DOCUMENTACIÓ (10ES: 2006: BARCELONA). *10es Jornades Catalanes d'Informació i Documentació: World Trade Center de Barcelona, 25 i 25 de maig de 2006*. Barcelona: Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya, 2006.

Biblioteques especialitzades. Biblioteques públiques de Catalunya [en línia]. [S.l.]: Generalitat de Catalunya, 2007. <<http://www20.gencat.cat/portal/site/Biblioteques>> [Consulta: 10/02/2008].

Directorio de Bibliotecas Españolas [en línia]. Madrid: Biblioteca Nacional de España, [2007]. <<http://www.bne.es/cgi-bin/wsirtex?FOR=WBNDIBI4>> [Consulta: 10/02/2008].

Estadística de bibliotecas [en línia]. Madrid: Instituto Nacional de Estadística, 2006. [Consulta: 10 de febrer de 2008].

Estadística de bibliotecas 2004 : característiques bàsiques. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Institut d'Estadística de Catalunya, 2006.

GÓMEZ HERNÁNDEZ, J. A. *Gestión de biblioteca*. Murcia: DM, 2002.

Harrod's librarian's glossary and reference book. 9th ed. Hants: Gower cop., 2000.

INTERNACIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS. GOVERNMENT LIBRARIES SECTION. *Recommendations and best practices for libraries of government departments: guidelines for library development* [en línia]. Version 3.0. [S.l.]: IFLA, 2007. [Consulta: 10/02/2008].

LATORRE ZACARÉS, I.; SANCHÍS PÉREZ, E. «La atención a usuarias y usuarios en bibliotecas especializadas». En: VI Jornadas Españolas de Documentación FESABID 98. València : FESABID, 1998.

CATALUNYA. «Llei 4/1993, de 18 de març, del sistema bibliotecari de Catalunya». *Diari oficial de la Generalitat de Catalunya*, 29 de març de 1993.

MARTÍNEZ DE SOUSA, José. *Diccionario de bibliología y ciencias afines*. 3a ed. Gijón: Trea, 2004.

PLANET RABASCALL, A. «Biblioteques d'Art: organització en xarxa». En: JORNADES CATALANES D'INFORMACIÓ I DOCUMENTACIÓ (10ES: 2006 : BARCELONA). *10es Jornades Catalanes d'Informació i Documentació: World Trade Center de Barcelona, 25 i 25 de maig de 2006*. Barcelona: Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya, 2006.

REITZ, Joan M. *ODLIS: Online Dictionary for Library and Information Science* [en línia]. [S.l.]: Libraries Unlimited, 2007. <<http://lu.com/odlis/search.cfm>> [Consulta: 10/02/2008].

SPECIAL LIBRARIES ASSOCIATION. *Competencias para bibliotecarios especiales del siglo XXI* [en línia]. [S.l.]: SLA, 1996 [Consulta: 10/02/2008].

VELOSILLO GONZÁLEZ, I. «Las bibliotecas especializadas». En: *Manual de biblioteconomía*. Madrid: Síntesis, 1996. p. 379-385.